

Anmeldelse

Anne Haslund Hansen, ed., Torben Eskerod (fotograf), oversættelser af Claus Bech, *Hjembragt. 1767-2017. 250 år efter Carsten Niebuhrs Arabiske Rejse*, Forlaget Vandkunsten, tekst: 144 s., foto: 160 s., kr. 350 kr.

I 2017 markerede kirkelige og kulturelle institutioner verden over 500-året for den protestantiske reformation. Bogudgivelser, TV-udsendelser, universitetskonferencer, playmobil-¹ og marcipanfigurer² forsøgte på forskellig vis at perspektivere det legendariske øjeblik, da Martin Luther (vistnok selv) satte sine skelsættende 95 kritiske ideer til religiøs fornyelse op på porten til slotskirken i Wittenberg. Dette nummer af *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* med religiøse reformer som gennemgående tema er således kun et enkelt blandt myriader af udslag af trangen til at markere.

Hvert år sin jubel. Men nogle år må mønstre mere energi til fejring end andre. Sådan et år var 2017, der også var 250-året for den tyske landmåler, kartograf, matematiker Carsten Niebuhrs (1733-1815) hjemkomst fra sin ekspedition til den arabiske halvø – gennem Egypten, Yemen, Oman, det vestlige Persien, Irak, Syrien og Anatolien. Denne ekspedition hjembragte det, der skulle vise sig at blive en natur- og kulturvidenskabeligt uvurderlig samling. Samlingen tilhører Nationalmuseet, som forståeligt nok har besluttet at fejre eget held: Man har ladet museumsinspektør og seniorforsker ved antiksamlingen Anne Haslund redigere en prydsbog. Haslund har en særlig interesse for indsamlingshistorie og bogen er en hyldest til de hjembragte præparater og genstande – til de ”ægyptiske mumier, flækkede fisk og arabiske skrifttegn”, som det hedder allerede på omslaget. Bogen er da også forsynet med intet mindre end 160 siders affotograferinger samlet i tre store indskudte enheder: Torben Eskerods fyldige dokumentation af arabisk 1700-talsbogkunst; af tørrede småplanter; af kassevis af muslingskaller og sneglehuse; af fladpræparerede fisk, som alle mangler øjnene; af koraller; af perlekæder; af et kristent kors; af tekstiler med sirligt broderi; af en dolk i sin skede; af mønter og deres støbeforme; af lerkander og vaser; af egyptiske mumier...

¹ <https://www.cph.org/p-29006-playmobil-martin-luther.aspx>

² <https://www.shz.de/regionales/luebeck/der-luebecker-luther-taler-natuerlich-aus-marzipan-id15815341.html>

Eskerods fotografier ledsages af 14 selvstændige og korte essays, dels om optakten til og receptionen af ekspeditionen, dels om samlingen. Bogen indeholder amerikanske, skotske, danske, tyske bidrag. Forfatterne er rigsarkivarer, kunsthistorikere, ægyptologer, zoografer, antikhistorikere, forskningsbibliotikarer, botanikere, antropologer, museumsinspektører, osv. Det giver en stor tematisk spændvidde. Bogen savner imidlertid forfatterpræsentationer; en blot nødtørftig redegørelse for bidrags sammensætningen ville have været en fordel. Hovedparten af teksterne fylder i omegnen af 5-7 sider, ligesom de alle er enten forfattet på eller oversat til dansk.

Forfatterne slår ned på hvert sit aspekt ved/tæt på/afledt af Den Arabiske Rejse, som i 1761 blev sat i søen af den dansk-norske kong Frederik 5. (1723-1766) efter opfordring fra gehejmekonseilpræsident J.H.E. Bernstorff (1712-1772). Anne Haslund redegør i sin "Introduktion" (s. 7-13) for, at Bernstorff for sin del var blevet påvirket af Johann David Michaelis (1712-1791), der var tysk bibelforsker og professor i de orientalske sprog ansat ved det unge universitet i Göttingen. Michaelis var opsat på at få udsendt en videnskabelig undersøgelsesdelegation til at dokumentere livet i arabiske egne, fordi han mente at forholdene der måtte kunne give indblik i det miljø, Bibelen blev til i. Sigtet med rejsen var med andre ord først og fremmest bibelforskningsmæssigt og sproghistorisk anlagt under idéfasen. Men projektet voksede og kom til også at indholde opgaver til beskrivelse af geografi, flora og fauna. Dette fremgår af ekspeditionsholdets sammensætning. Foruden Carsten Niebuhr deltog den svenske naturvidenskabsmand og Lineaus-elev Peter Forsskål (1732-1763), den danske filolog Frederik Christian von Haven (1727-1763), den tyske kobberstikker Georg Wilhelm Baurenfeind (1728-1763), den danske læge Christian Carl Kramer (1732-1763), og den svenske oppasser Lars Berggren. Når det er Carsten Niebuhrs navn, vi i dag husker, er det ikke mindst fordi de øvrige medlemmer af ekspeditionen døde i 1763, formentlig af malaria.

Denne del er en indlysende trist historie, og udgivelsen forsøger sympatisk nok at genoprette en balance. Godt nok har fire artikler 'Niebuhr' i deres overskrift, ligesom adskillige andre er indholdsmæssigt dedikeret til ham. Men kunsthistoriker Charlotte Christensen sætter Baurenfeinds arbejde ind i oplysningstidens videnskabelige illustrationskunst (s. 45-54); semitisk filolog og marinebiolog Phillippe Provencal udforsker Forsskåls systematik i indsamlingen af emner til sit fiskeherbarium (s. 89-91); forskningsbibliotikar med jødiske sprog og kulturer som hovedområde Eva-Maria Jansson vurderer von Havens "indkøb af hebraiske håndskrifter i Ægypten" (s. 135-140).

Udgivelsen henvender sig den almene læser uden særlige forudsætninger. Den sproglige tone er under alle omstændigheder fortællende frem for disputerende. Tilsvarende har redaktørerne holdt brugen af fodnoter og anden form for henvisningspraksis i stramme tøjler. Eller det vil sige: Dette gælder i langt de fleste tilfælde. Enkelte bidrag afviger nemlig fra det overordnede mønster. Eksempelvis falder botaniker Ib Friis' udemærkede og oplysende artikel om "Michaelis' hundrede spørgsmål og Den Kongelige Instruks – Hvad var Den Arabiske Rejse Forskningsprogram?" (s. 93-116) med sine 23 sider og 79 slutnoter uden for den stilistiske fællesramme. Noget

tilsvarende kan siges om Mirjam Hänles opvakte, men teoritunge tekst om ekspeditionsdeltagernes rejsebeskrivelser (s. 57-67). Begge tekster er ikke desto mindre særdeles læseværdige og vigtige i sammensykningen af det helhedsbillede af ekspeditionen og samlingen, som bogen ikke prætenderer, men fragmentarisk arbejder sig i retningen af.

Langt ude i fødekæden af relevante emner lusker kunsthistoriker med mellemøsten som speciale Robert Hillenbrands essay om den engelske deltidsprædikant og rugbrødsskribent Robert Heron (1764-1807), der oversatte Niebuhrs rejsebeskrivelser til et britisk publikum (s. 33-37). Men historien om dette lurvede individ – og ikke mindst de vidunderligt tåkrummende uddrag fra hans dagbog³ – understreger styrken ved Haslunds antologi.

På samme måde som bogens smukke billeder dokumenterer oplysningstidens hektiske indsamlingsiver, udgør teksterne i *Hjembragt. 1767-2017. 250 år efter Carsten Niebuhrs Arabiske Rejse* et raritetskabinet af betragtninger, der stimulerer interessen for hele ekspeditionsøkologien. Jeg anbefaler varmt bogen til alle med et sofabord og hengemte fantasier om Indiana Jones.

*Katrine Frøkjær Baunvig, lektor, ph.d.
Religionsstudier og Datakuben, Syddansk Universitet
baunvig@sdu.dk*

³ Eksempler presser sig på. Et første fra onsdag d. 13. juni 1792: "Lad mig prøve at fortsætte min dagbog. Mit liv er ondt. Mine forhold er ubehagelige. Jeg har intet andet gjort i formiddag end at læse i Rousseaus *Bekendelser*." Et andet fra 18. september samme år: "Jeg forstår ikke Det Nye Testamente." Et tredje fra lørdag d. 21. december 1798 lyder: "Jeg har præsteret, men ikke til fuldkommenhed, at bekæmpe min tendens til lathed, liderlighed, unødigt ophidselse, selvhævdende praleri og upålidelighed [...] Jeg har ikke skrevet til min far."